Stefanović Nenad[*]

UDK: 347.22/.232(37)

ORIGINARNO STICANJE SVOJINE U RIMSKOM PRAVU

REZIME: Svojina predstavlja jedan od najznačajnijih pojmova i instituta građanskog prava, koji je zahvaljujući učenjima pravnika i pobornika shvatanja o prirodnim pravima, uzdigao svojinu na istaknuto mesto u hijerarhiji pravnih pojmova. Međutim, svojina postoji već vekovima i još u rimskom pravu je srećemo u obliku koji i danas, u dokle izmenjenom obliku postoji. Značaj svojine, pa samim tim i načini kako se ona može steći predstavlja elementarno znanje svakog pravnika. Još su rimski pravnici primetili da postoje razlike među pojedinim načinima sticanja svojine, da bi moderna pravna nauka, naknadno, samo još te osnovne koncepte usavršila i uobličila. Ovim radom autor će pokušati da približi i prikaže sve originarne načine kojima se svojina mogla steći u rimskom pravu i pokušati komparativno da to uporedi sa rešenjima koja su danas prihvaćena u našem pozitivnom pravu. Znajući da naš pravni sistem ima svoje korene u rimskom pravu i da su mnogi pravni instituti i rešenja recipirani iz njega, značaj svojine i načina njenog sticanja još više dobija na značaju.

Ključne reči: *rimsko pravo, sticanje svojine, održaj, stvarno pravo, vlasništvo.*

1. Uvod

Iako današnje shvatanje svojine ima svoje poreklo u rimskom pravu, interesatno je da u starom latinskom jeziku nije postojao termin koji je označavao svojinu. Tek pred kraj perioda republike nastaju termini *dominium* i *proprietas* koji su služili za označavanje svojine. To što nije postojalo terminološko određenje svojine ne znači da ona nije postojala. Svojina je „tada bila samo faktički odnos čoveka prema prirodnim uslovima proizvodnje koji je

[*] Doc. dr, Pravni fakultet za privredu i pravosuđe u Novom Sadu, Univerzitet Privredna akademija u Novom Sadu, e-mail: nenad@pravni-fakultet.info

tek sa osnivanjem države dobio pravnu formulaciju i zaštitu od strane državnih organa."[1] Na taj način je faktički odnos postao pravo svojine.

Rimsko pravo je poznavalo više oblika privatne svojine:[2]

– kviritska svojina (*dominium de iure Quiritium*) je bila osnovni oblik svojine koji su mogli da imaju samo rimski građani,
– pretorska svojina je nastala na kraju perioda republike iz krajnje praktičnih razloga na osnovu delatnosti pretora i njihovih akata,
– peregrinska svojina (*dominium apud peregrinos*) je bila svojina slobodnih provincijskih građana nad zemljom koja se dobijala nakon osvajanja i
– na kraju tu je bila provincijska svojina koja je, kao i pretorska, bila svojina na zemlji, ali u provincijama.

Kao i većina drugih prava i svojina se može steći na osnovu brojnih pravnih činjenica kojima je takvo dejstvo priznato od strane pravnog poretka. Pri tom se misli, pre svega, na pravne poslove, prirodne događaje ili pak protek određenog vremena. Prilikom pribavljanja svojine neophodno je voditi računa o tome koji je pravni posao u pitanju i koji služi kao osnov za sticanje svojine – *iusta causa.* Taj pravni osnov može biti kupoprodajni ugovor, ugovor o poklonu ili pak nasleđe. Međutim, na kupljenoj, poklonjenoj i nasleđenoj stvari pravo svojine će se steći tek onda kada bude predata pribaviocu na određeni način – *modus aquirendi.* To su uvideli i rimski pravnici, shvatajući koliki je značaj pribavljanja svojine, te su saglasno tome izvršili mnoge podele pribavljanja svojine na osnovu brojnih, različitih kriterijuma. Najbitnija od svih podela načina pribavljanja svojine je samo delimično obrađena u klasičnom pravu da bi svoj procvat doživela u pandektnoj sistematici i bila najzastupljenija u savremenoj pravnoj nauci. To je podela na derivativne i originarne načine pribavljanja prava svojine.

2. Sticanje svojine od države

Ovaj oblik sticanje svojine je spadao u oblast javnoga prava jer se sticala svojina nad stvarima koje su pripadale državi. Prvi slučaj, pod nazivom prodaja pod kopljem – *venditio sub hasta,* odnosio se na slučajeve prodaje ratnog plena,

[1] Stojčević, D., (1955). Rimsko pravo, Beograd, Naučna knjiga, str. 143-144.
[2] O oblicima svojine u rimskom pravu videti više: Stefanović, N., (2018). Koncept svojine u rimskom pravu, *Pravo teorija i praksa*, 35 (4-6), str. 17-29.

robova[3] ili imovine osuđenika putem javne prodaje. Naime, kvestor bi zabadao koplje u zemlju na mestu prodaje, što je obično bilo ispred foruma, u blizini hrama. To koplje (lat. *hasta*), po kome je ovaj oblik sticanja svojine i dobio ime, predstavljalo je simbol državne vlasti koja garantuje kupcima apsolutno uživanje svojine na kupljenoj stvari. U pogledu samog kupoprodajnog akta postoje različita mišljenja u pogledu forme zaključenja ugovora.[4] Pri tom nisu se tražile nikakve dodatne formalnosti, već je svojina prelazila na kupca zaključenjem ugovora.

Drugi vid sticanja svojine na osnovu pravila javnog prava bio je institut *adsignatio,* odnosno, dodeljivanje (bez ikakve naknade, besplatno) državne zemlje tj. *ager publicus-a* pojedincima ili kolonijama. Period republike je obeležen uspešnim ratnim pohodima u kojima su velike teritorije osvojene. „Na osvojenoj zemlji, ako su plebejci uspeli da izvrše dovoljan politički pritisak, osnivane su kolonije ili su građanima – u početku svim, a kasnije najsiromašnijim – dodeljivane parcele pojedinačno (*viritim*).“[5] Ovakav vid podele zemlje je vršen najčešće na osnovu agrarnih reformi, a podelu zemlje i prenos svojinskih prava vršili su specijalni magistrati sa svojim pomoćnicima koje su zvali trijumviri. Za osnivanje kolonija bila je potrebna saglasnost tri magistrata, a ukoliko se radilo o podeli zemlje pojedincima tri do dvadeset magistrata. Pre dodele ničije zemlje prvo su je geometri (*agrimensores*) premeravali i parcelisali u posede četvorougaonog oblika, koja je nakon toga mogli biti podeljeni. „Privatno imanje stvoreno na ovaj način (*fundus*) istovremeno je postajalo *res mancipi*, a samim tim i *res in commercio.* Vlasnicima je, međutim, redovno bilo zabranjeno da otuđuju parcele 20-30 godina.“[6]

---

[3] Po Gamsu: „Privatna svojina rimskog prava u svom već sasvim izgrađenom obliku kao apsolutno stvarno pravo: *ius utendi, fruendi, abutendi* – čist je tip privatne svojine, ona je svojina društva gde se proizvodi roba za tržište. U sistemu rimske privatne svojine, tj. rimskog privatnog prava, rad je spojen sa uslovima rada na taj način što se radnik – rob i sam smatra sredstvom proizvodnje. Podela stvari u rimskom pravu (koju je, uostalom, preuzelo i moderno evropsko kontinentalno pravo), i te kako vodi računa o ekonomskoj funkciji stvari, i postavljena je upravo po toj funkciji. Pošto se proizvođač smatra sredstvom proizvodnje – u rimskom pravu rob je stvar, objekt, a ne subjekt prava.“ Gams, A., (1988). Svojina, Beograd, IRO Naučna knjiga, str. 66-67.

[4] Tako na primer profesor Lazar Jocić u svom udžbeniku iz Rimskog prava smatra da je u pitanju bila forma usmenog nadmetanja – licitacije, pri čemu bi svojina prelazila na kupca koji bi najvišu cenu ponudio, istog mišljenja je i profesor Miroslav Milošević, dok u udžbeniku profesora Dragomira Stojčevića nailazimo na stanovište da je „uslove prodaje i cenu određivao unapred magistrat, ugovor je zaključivan prostom izjavom kupca da prihvata uslove i odgovorom magistrata da ga prima kao kupca.„ Vidi više: Jocić, L., (1990). Rimsko pravo, Novi Sad, KR Slavija, str. 185, Milošević, M., (2005). Rimsko pravo, Beograd, Nomos, str. 222. i Stojčević, D., (1955). Rimsko pravo, Beograd, Naučna knjiga, str. 149.

[5] Milošević, M., op. cit,, str. 221.

[6] Ibid. str. 222.

3. Originarni načini sticanja svojine

Najznačajnija klasifikacija sticanja svojine se „pojavila na kraju razvitka rimskog prava, prenijeta i široko korišćena i u modernoj pravnoj teoriji, jest podijela na originarno i derivativno stjecanje.“[7] Pri tom treba imati na umu da postoje i neki granični slučajevi sticanja svojine kao što je na primer održaj, tj. *usucapio*. Naime, iako se obično svrstava u originarne načine sticanja svojine tj. vlasništva, on ne nastaje uvek nezavisno od prethodnika jer se od njega mora steći kvalifikovani posed, uz postojanje pravnoga razloga, odnosno kauze (*causa*). To znači da je činjenica proteka vremena samo korektiv nedostataka koji bi u suprotnom doveli do derivativnog načina sticanja svojine.

O originarnom načinu sticanja svojine govorimo onda kada stvar u trenutku pribavljanja nije bila u ničijoj svojini. Pri tom nije bitno da li stvar nikada nije bila u ničijoj svojini ili se pak radi o stvari koja je imala svog vlasnika koji ju je napustio. Bitne osobine ovakvog načina sticanja svojine i uslovi su da je potrebno da se uspostave i nastanu pravom unapred predviđeni uslovi i da se svojina stiče bez obzira na volju trećih lica, „bilo zbog toga što se radi o stvari koja nema sopstvenika (*res nullious*), bilo što se svojina stiče nezavisno od sopstvenikove volje.“[8]

Prema Malenici postoji ukupno sedam načina originarnog sticanja svojine na stvarima: okupacija, pribavljanje plodova, priraštaj, mešanje stvari, prerada stvari, nalaz blaga i održaj.[9]

1. Okupacija (lat. *occupatio*) predstavlja uzimanje stvari koje nikome ne pripadaju (*res nullius*) u državinu, a sa namerom pribavljanja. Ovde se otvara pitanje šta je sve u starom Rimu potpadalo pod *res nullius*?
    a. Pre svega tu su spadale stvari koje nisu nikada bile u privatnoj svojini iako potpadaju pod *res in commercio*. U početku je to bilo samo nenaseljeno zemljište i šume, kao i plodovi sa njih, da bi se kasnije to proširilo da divljač, ribu u moru kao i ostrva koja bi se odjednom pojavila u moru (*insula in mari nata*).[10]

[7] Romac, A., (1981). Izvori rimskog prava, Zagreb, Pravni fakultet u Zagrebu, str. 161.
[8] Malenica, A., (1995). Rimsko pravo, Novi Sad, Pravni fakultet u Novom Sadu; str. 198.
[9] Ibid. str. 198-203.
[10] “Kako je navedeno u Justinijanovim Institucijama: divlje životinje, ptice i ribe, to jest sve živo što se rađa na zemlji, moru i nebu (*ferae igitur bestiae et volucres et pisces, id est omnia animalia, quae in terrra mari caelo nascuntur*)”, Šarkić, S., (2017). Osnovi rimskog prava, Beograd, Službeni glasnik i Pravni fakultet Univerziteta Union u Beogradu, str .63.

b. U *res nullius* su spadale i stvari koje su u prošlosti bile u privatnoj svojini, ali ih je njihov sopstvenik napustio (*res derelictae*). Uslov za sticanje svojine na ovim stvarima bilo je da ih je sopstvenik napustio sa namerom da se odrekne svog prava svojine. U suprotnom, ako ta namera nije postojala, radilo se o izgubljenoj ili zaboravljenoj stvari i na njoj se nije mogla steći svojina putem okupacije.
c. Treću grupu su činile stvari zauzete od neprijatelja, ali ne putem rata već u pljačkaškim pohodima u organizaciji pojedinaca. Za neprijateljsku imovinu koja bi se zauzela ratom koristio se poseban termin – *occupatio bellica*.

2. Pribavljanje plodova predstavlja drugi vid originarnog sticanja svojine. Pri tom je bitno naglasiti da sve dok se ne odvoje od stvari iz koje proizilaze (supstancije), plodovi ne mogu da budu predmet posebnog prava svojine jer pripadaju vlasniku supstancije. Tek kada se odvoje od supstancije plodovi postaju posebne i samostalne stvari, pa samim tim i predmet prava svojine (na primer: u trenutku branja jabuke sa grane ona postaje svojina vlasnika stabla jabuke). Međutim, postoje i izuzetni slučajevi kada plodovi ne pripadaju vlasniku supstancije po njihovom odvajanju već nekom drugom licu i to:
   a. Zakupcu – u trenutku kada zakupac uzme odvojene plodove u svoju državinu on postaje njihov sopstvenik, međutim, postoje mišljenja po kojima se u ovom slučaju radi o derivativnom, a ne originarnom sticanju svojine.[11]
   b. Emfitevta (dugoročni zakupac zemlje) – je pribavljao svojinu na plodovima na identičan način kao i sopstvenik supstancije, i to odvajanjem ploda od stvari.
   c. Plodouživaoci su, kao i zakupci, pribavljali plodove tek sa uzimanjem stvari u državinu.
3. Priraštaj stvari (*accessio*) postoji u situaciji kada jedna samostalna (sporedna) stvar priraste drugoj (glavnoj) stvari, čime gubi svoju samostalnost. Pri tom sporedna stvar više ne može da bude predmet samostalnog prava svojine jer je svoje pravo proširila na glavnu tj. stvar kojoj je prirasla. Sporedna stvar postaje pravno deo glavne stvari (*accesio cedit principali).* Drugim rečima, vlasnik glavne stvari postaje vlasnik i pripojene, sporedne stvari.

[11] Ibid. str. 199.

Postoji tri modaliteta u kojima je moguće da dođe do priraštaja, uzimajući kao kriterijum podelu stvari na pokretne i nepokretne:

a. Priraštaj nepokretnih stvari se događao uglavnom na rekama u situacije kada reka odnese tj. nanese jedan deo obale na drugu lokaciju. U rimskom pravu su postojale četiri situacije kada je ovo bilo moguće: 1. *Alluvio* – je predstavljao situaciju kada bi reka postepeno nanosila komad zemljišta sa jedne parcele i taložila je na obalu koja je u vlasništvu drugog sopstvenika. Tada bi nataložena zemlja pripala vlasniku nataložene parcele; 2. *Avulsio* – je bio sličan prethodnoj situaciji, međutim, ovde bi bujica reke u trenu, (a ne postepeno), odnela jedan deo zemljišta na drugu parcelu. U tom slučaju stari vlasnik odnete zemlje zadržava svojinu nad tom parcelom sve dok rastinje sa parcele ne pusti korenje na nanetu parcelu; 3. Kada bi reka napustila svoje korito, sopstvenici zemljišta na obali reke bi delili novo korito reke po sredini rečnog korita; 4. Kada bi se u rečnom koritu pojavilo ostrvo – spor se rešavao na isti način kao u prethodnom slučaju: rečno korito bi se delilo na pola imaginarnom linijom po sredini.

b. Priraštaj više pokretnih stvari je postojao u slučaju da jedna stvar bude dodata drugoj (na primer na tuđem platnu slikar svojim uljem naslika sliku), tada bi obe stvari pripadale sopstveniku vrednije stvari, pri čemu je sopstvenik koji gubi stvar dobijao obeštećenje.

c. Priraštaj pokretne stvari nepokretnoj je bio najčešći u praksi (na primer: ako neko sazida kuću na tuđoj parceli ili zasadi drvo). U tim slučajevima vlasnik zemljišta bi ujedno bio i vlasnik nepokretnosti po osnovu maksime: sve što se veže za zemlju, prati njenu pravnu sudbinu (*Superficies solo cedit*). Međutim, ako bi se na primer ta kuća srušila stari vlasnik materijala od kog je kuća napravljena imao je pravo da traži povraćaj materijala.

4. Mešanje pokretnih stvari, što tečnih, što čvrstih (*Confusio*) može da stvori jednu novu pokretnu stvar (na primer: dva džaka žita se naspu u jedan veći džak). U toj situaciji je nastajala susvojina na novoj stvari, pri čemu su suvlasnici mogli zahtevati da se stvar podeli ukoliko je to moguće.
5. Prerada stvari (*Specificatio*) – postoji u situaciji kada se od već postojeće stvari napravi nova stvar (*species nova*). Na primer kada bi

se od vune napravila odeća ili od zlata napravila ogrlica. Pitanje vlasništva na novoj stvari nije bilo sporno ako bi sopstvenik preradio svoju stvar ili ukoliko bi to učinio neko drugi za njegov račun, jer nije nastajala promena u svojini. Međutim, ukoliko bi stvar preradio neko ko nije njen sopstvenik ili neko ko nije dobio saglasnost vlasnika, (na primer neko od tuđeg grožđa napravi vino), postavljalo se pitanje prava svojine na novoj stvari. Na njega su različite odgovore pružali predstavnici dve najistaknutije pravne škole: sabinijanci i prokuleanci. Po sabinijancima veći je značaj imala materija u odnosu na rad, te su oni davala svojinu sopstveniku prerađene stvari tj. materijala, i to po principu: *sine materia nulla species efficit potest (*bez materije se ništa ne može napraviti). Nasuprot njima, prokuleanci su više cenili rad i smatrali da stvar treba da pripadne prerađivaču. „U oba slučaja druga strana je pod pretpostavkom savesnosti imala pravo na obeštećenje u visini vrednosti stvari, odnosno uloženog rada. Justinijanovo pravo problem rešava zavisno od mogućnosti vraćanja stvari u prvobitni oblik. Napravljena stvar pripada prerađivaču ako to nije moguće učiniti, pod uslovom da je savestan, a ako je nesavestan, stvar pripada drugoj strani.“[12]

6. Nalaz blaga (*Thesaurus*) – predstavlja atipičan slučaj koji se ne javlja često u svakodnevnom životu, ali je svakako moguć. On postoji onda kada nepoznati vlasnik blago zakopa u zemlju ili sakrije u zgradu (u zidove ili ispod poda). Ovaj model sticanja svojine na tuđim stvarima bio je predviđen i Srpskim građanskim zakonikom iz 1844. godine pod nazivom „sokrovište“,[13] pod kojim se podrazumevaju stvari veće vrednosti, sakrivene u nekoj nepokretnosti o čijem se vlasniku ništa ne zna. Ukoliko se zna ko je vlasnik te stvari se ne mogu prisvojiti. „Isprva su Rimljani primenjivali pravilo: sve što je u zemlji pripada njenom vlasniku. Kasnije, međutim, uvidevši nepravilnost ovakog rešenja, Hadrijan je doneo propis po kome su nalazač i vlasnik zemljišta delili blago. Danas se u mnogim pravima kao treći učesnik deobe pojavljuje i država.“[14] U klasičnom pravu

[12] Malenica, A., (1995). Rimsko pravo, Novi Sad, Pravni fakultet u Novom sadu, str. 200.

[13] Institut „skrovišta” se pojavljuje u više članova i odstupa od rešenja prihvaćenih u rimskom pravu jer se osim nalazača stvari i vlasnika zemljišta, kojima pripada po jedna trećina vrednosti, pojavljuje i treća strana, država (praviteljstvena kasa) kojoj takođe pripada jedna trećina vrednosti nađene stvari, Građanski zakonik za Kraljevinu Srbiju, sa komentarom. (1927). Beograd, Izdavačka knjižarnica Gece Kona, članovi: 250, 251, 252, 253 i 276.

[14] Stanojević, O., (2003). Rimsko pravo, Sarajevo, Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu. str. 205.

su normirana sledeća pravila ukoliko dođe do ove situacije: „Ako je blago nađeno na tuđem zemljištu, odnosno u tuđoj zgradi, nalazač i vlasnik nekretnine ga dele. Ako je u pitanju javno zemljište ili zgrada fisku pripada polovina. Ako je blago nađeno u nekretnini koja je pod zaštitom religije, grob i sl. nalazaču pripada sve.“[15]

7. Održaj (*Usucapio*) bio je regulisan još Zakonom XII tablica[16] u kom je stajalo da: „svaki onaj koji iskorišćava jedno zemljište u toku dva leta, a ostale stvari u toku jedne godine dana, postaje sopstvenik tog zemljišta ili stvari bez obzira na to na koji je način došao do državine tih stvari.“ Ukoliko bi došlo do prekida držanja stvari, rok bi počeo da teče iz početka. Dakle, definicija održaja je usko vezana za pojam državine u smislu faktičke vlasti nad stvari,[17] dok terminološki termin *usucapio* svoje korene povlači iz dve latinske reči: *usu* i *capere*, što bi u bukvalnom prevodu značilo pribaviti upotrebom.

Ovaj način sticanja svojine nad pokretnim i nepokretnim stvarima spadao je u *ius civile*, što znači da je to bilo eksluzivno pravo rimskih građana i latina da steknu i kviritsku svojinu na svim stvarima (kako *res mancipi* tako i *res nec mancipi*). Iz održaja su bile izuzete samo dve kategorije stvari: bestelesne stvari, jer one nisu podobne da budu predmet državine i *res extra commercium*, iz logičnog razloga, pošto one ne mogu da budu predmet svojine. Drugih uslova i ograničenja za sticanje svojine putem održaja nije bilo, bez obzira na savesnost sticaoca. Držanje stvari u sebi nosi faktičku mogućnost da se stvar koristi i postojanje volje da se stvar drži za sebe. Zbog toga u nekim situacijama održaj nije moguć iako se na prvi pogled to ne vidi. Na primer: u slučaju da se dobije neka stvar na čuvanje ne postoji mogućnost da se stekne svojina putem održaja jer kod onoga ko čuva tuđu stvar ne postoji volja da tu stvar i zadrži. Isto je i sa ostavoprimcem koji odluči da stvar drži za sebe. Klasično rimsko pravo ne dopušta da držalac stvari sam sebi menja osnov držanja (*nemo sibi causam possessionis mutare potest*).

[15] Ibid. str. 200.

[16] „Najstariji rimski pravni spomenik predstavlja kodifikaciju običajnog prava i poznat je pod nazivom Zakon XII tablica (*Lex duodecim tabularum*). Rimska tradicija zabeležena u delima istoričara Tita Livija (59. pre n.e.- 17.n.e) i Dionisija iz Halikarnasa(30. pre n.e.- 7.n. e) predstavlja donošenje Zakona XII tablica kao rezultat borbe patricija i plebejaca.“ Šarkić, S., (2017). Osnovi pravne istorije, Beograd, Službeni glasnik i Pravni fakultet Univerziteta Union u Beogradu, str. 67.

[17] Vidi više: Stefanović, N., (2018). Pojam, pravna priroda i zaštita državine u: Milorad Bejatović (urednik), Usaglašavanje pravne regulative sa pravnim tekovinama Evropske unije – zbornik referata sa međunarodnog naučnog skupa, prof. dr Slavko Carić, Novi Sad, Pravni fakultet za privredu i pravosuđe, str. 29-37.

Značaj održaja u starom rimskom pravu je bio izuzetno velik iz više razloga: njime se davala pravna forma prilikom zaštite sve imovine koju je vladajuća klasa prigrabila od neprijatelja, a sa druge strane ustanova održaja, odnosno, korišćenje stvari tokom određenog vremena, predstavljalo je najočigledniji način za dokazivanje prava svojine na nekoj stvari.

U rimskom klasičnom pravu postojala su opšta pravila koja su se odnosila na održaj: pre svega morao je postojati posed na stvari i protek određenog vremena. Zatim, uzukapijens (držalac) je morao da ima valjan pravni osnov na kome je bio zasnovan održaj (*iusta causa usucapionis*). Najčešće bi to bio neki pravni posao koji za posledicu ima prenos prava svojine kao na primer: kupoprodaja ili poklon. Međutim, taj pravni posao je morao da ima neki nedostatak, jer bi u suprotnom doveo do sticanja svojine po osnovu pravnog posla. Zato je održaj bio podoban da na primer: kupac koji je kupio stvar od nesopstvenika putem održaja stekne svojinu na stvari. Poslednji uslov za postojanje održaja se ticao savesnosti uzukapijensa. Držalac je bio savestan ukoliko u trenutku sticanja poseda stvari veruje da njegovo držanje stvari ne vređa ničije tuđe pravo. Pravnici iz klasičnog perioda su mislili i na naknadno nastupelu nesavesnost koju su izrazili sledećim rečima: *mala fides superveniens non nocet*, odnosno, „naknadno došla nesavesnost ne škodi“ što znači da čak i ako nastupi naknadno, nesavesnost neće sprečiti održaj. Tako na primer: naknadno saznanje kupca da je kupljeno žito ukradeno nije prepreka za nastupanje održaja. Pri tom savesnost se u održaju pretpostavlja, tako da u slučaju eventualnog spora uzukapijens ne mora da dokazuje svoju nesavesnost, već druga strana treba da dokaže njegovu nesavesnost.

Krajem perioda republike i početkom principata zemlja i druga bogatstva su se već nalazili raspodeljeni u rukama robovlasnika i velikoposednika, što je u velikoj meri uticalo na smanjenje značaja održaja kao instrumenta za prisvajanje tuđe imovine. Sa druge strane, njihovi interesi su bili usmereni ka željama da ta imovina, stečena putem održaja, ne bude prisvojena, putem iste pravne ustanove, od strane drugih lica. Zbog toga se uvode posebna pravila koja u izvesnom smislu redukuju opštost održaja. Doneti su novi zakoni koji su ograničavali održaj: Lex Atinia je donet u II veku pre naše ere i predviđao je da održajem nije moguće steći svojinu na ukradenoj stvari, Lex Plautia je isto to predviđao za stvari koje su oduzete na silu. Uveden je i zahtev da uzukapijens mora da drži stvar neprekidno tokom celog trajanja roka koji je bio potreban za nastupanje održaja. Ukoliko bi izgubio državinu makar za jedan dan, došlo bi do prekida zastarelosti, tako da bi sa danom ponovnog stupanja u državinu stvari rok počinjao ponovo da teče.

Od svih navedenih ograničenja u klasičnom pravu su izuzeta „samo tri slučaja: 1. *Usucapio pro herede* 2. *Usureceptio fiduciae* i 3. *Usureceptio ex praediatura*."[18]

1. *Usucapio pro herede* – ako bi neko uzeo celu ili deo napuštene zaostavštine jednog lica i držao je godinu dana, stekao bi svojstvo naslednika iako je nasleđe pribavio bez pravnog osnova, odnosno, iako je bio nesavestan.
2. *Usureceptio fiduciae* – fiducija je korišćena za ustanovljavanje založnog prava: dužnik (zalogodavac) bi prenosio svojinu na stvari koju zalaže na poverioca (zalogoprimca), koji bi se obavezao da će kada se dug isplati, vratiti svojinu zalogodavcu. Ukoliko zalogoprimac ne bi preneo svojinu na zalogodavca nakon isplate duga, a zalogodavac dođe u državinu predmetne stvari drugim putem (na primer: od lopova), po isteku godinu dana, zalogodavac će pribaviti svojinu na toj stvari iako je nesavestan i drži stvar a da nema pravni osnov. Kraće rečeno, u ovom slučaju zalogodavac dolazi u posed založene stvari.
3. *Usureceptio ex praediatura*. Ukoliko bi stvar bila prodata na javnoj prodaji (na primer. zbog poreskog duga), pa bivši sopstvenik dođe u posed tj. državinu te stvari, nakon dve godine on će steći svojinu na osnovu držanja te stvari bez obzira na savesnost i pravni osnov.

Usucapio je bio ustanova *ius* civile i odnosio se samo na rimske građane, tj. samo na zemljište i pokretne stvari u Italiji, ali je bio neprimenljiv na peregrine i provincijsko zemljište. Zato je u II veku je uvedeno novo pravno sredstvo: *Longis temporis praescriptio*,[19] čime su bili zaštićeni vlasnici parcela i u provincijama, odnosno kako rimski građani, tako i peregrini. Produženi su i rokovi za sticanje svojine putem ovog instituta: deset godina ako su držalac i vlasnik živeli u istom gradu, oblasti, odnosno dvadeset godina ako su živeli u različitim gradovima, oblastima.

Tokom vladavine Konstantina uveden je još jedan institut: zastarelost jako dugog vremena (*longissimi temporis praescriptio*). Po njemu, nakon četrdeset godina dolazilo je do zastarelosti svojinske tužbe, bez obzira na savesnost i osnov držanja. Teodosije je rok skratio na trideset godina. Ukoliko vlasnik u navedenom roku ne podigne tužbu za povraćaj svoje stvari, koja je

[18] Stojčević, D., (1955). Rimsko pravo, Beograd, Naučna knjiga, str. 148-159.

[19] Vidi više: Šarac, M., Lučić, Z., (2011). Rimsko privatno pravo, Split, Naklada Bošković, str. 124-125.

u nečijoj državini, on bi po proteku tog roka gubio pravo da tužbom zahteva povraćaj stvari.

4. Zaključno razmatranje

Navedeni slučajevi originarnog sticanja svojine predstavljaju samo jedan mali segment i zbir pravnih instituta kojima se mogla steći svojina na pokretnim i nepokretnim stvarima, a da prava ne izviru iz prava prethodnog vlasnika. Ovim radom nisu obuhvaćeni derivativni načini sticanja svojine koji počivaju na principu da niko ne može preneti na drugoga više prava nego što i sam ima (*Nemo plus iuris ad aliem transferre potest quam ipse haberet*) i koje će sigurno biti obrađeno nekim narednim radom. Značaj originarnog sticanja svojine iz rimskog perioda, zahvaljujući Justinijanovoj kodifikaciji,[20] i danas je vidljiv u pravima zasnovanim na rimskom pravu, kom pripada i naše pravo. Na primer, institut održaja je u gotovo identičnom obliku iz rimskog prava recipiran i u našem Zakonu o osnovama svojinskopravnih odnosa,[21] kompari-rajući kako definiciju tako i rokove za sticanje održaja.

Primer održaja je samo jedan u nizu koji nam govori koliki je značaj rimskog prava i poznavanja njegovih instituta za svakog pravnika. Nasleđe staro par vekova i dalje predstavlja fundament većine prava evropskih zemalja, uključujući i naše pravo, te sa sigurnošću imamo osnova da možemo da verujemo da će tako i ostati u dogledno vreme.

[20] Šarkić, S., (1999). Opšta istorija države i prava, Beograd, Izdavačka kuća Draganić, str.119-120.
[21] Zakon o osnovama svojinskopravnih odnosa, *Službeni list SFRJ*, br. 6/80 i 36/90, *Službeni list SRJ*, br. 29/96, br. 115/05, član 28.

Stefanovic Nenad
Assistant professor, The Faculty of Law for Commerce and Judiciary in Novi Sad, The University of Business Academy

ORIGINAL ACQUISITION OF PROPERTY IN ROMAN LAW

A b s t r a c t

The property is one of the most important concepts and institute of civil law, which, thanks to the teachings of lawyers and advocates of the understanding of natural rights, has raised its property to such a prominent place in the hierarchy of legal concepts. However, the property has existed for centuries and even in Roman law we find it in a form that even today, as far as the changed form exists. The importance of property, and therefore the way it can be acquired, represents the elementary knowledge of every lawyer. Still Roman lawmakers noticed that there are differences between individual ways of acquiring property, so that modern legal science would subsequently perfect those basic concepts and shape them later. With this work, the author will try to make closer and show all original ways in which property can be acquired under Roman law and try to compare it comparatively with the solutions that are accepted today in our positive law. Knowing that our legal system has its roots in Roman law and that many legal institutions and solutions are reciprocated from it, the importance of property and the way of acquiring it gets even more important.

Keywords: *Roman law, acquisition of property, hold, law of real property, ownership*

Literatura

1. Gams, A., (1988). Svojina, Beograd, IRO Naučna knjiga
2. Građanski zakonik za Kraljevinu Srbiju, sa komentarom. (1927). Beograd, Izdavačka knjižarnica Gece Kona
3. Jocić, L., (1990). Rimsko pravo, Novi Sad, KR Slavija
4. Malenica, A., (1995). Rimsko pravo, Novi Sad, Pravni fakultet u Novom Sadu
5. Milošević, M., (2005). Rimsko pravo, Beograd, Nomos
6. Romac, A., (1981). Izvori rimskog prava, Zagreb, Pravni fakultet u Zagrebu
7. Stanojević, O., (2003). Rimsko pravo, Sarajevo, Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu
8. Stefanović, N., (2018). Pojam, pravna priroda i zaštita državine u: Milorad Bejatović (urednik), Usaglašavanje pravne regulative sa pravnim tekovinama Evropske unije – zbornik referata sa međunarodnog naučnog skupa, prof. dr Slavko Carić, Novi Sad, Pravni fakultet za privredu i pravosuđe, str. 29-37
9. Stefanović, N., (2018). Koncept svojine u rimskom pravu, *Pravo teorija i praksa*, 35 (4-6), str. 17-29
10. Stojčević, D., (1955). Rimsko pravo, Beograd, Naučna knjiga
11. Stojčević, D., (1988). Rimsko privatno pravo, Beograd, Savremena administracija
12. Šarac, M., Lučić, Z., (2011). Rimsko privatno pravo, Split, Naklada Bošković
13. Šarkić, S., (1999). Opšta istorija države i prava, Beograd, Izdavačka kuća Draganić
14. Šarkić, S., (2017). Osnovi pravne istorije, Beograd, Službeni glasnik i Pravni fakultet Univerziteta Union u Beogradu
15. Šarkić, S., (2017). Osnovi rimskog prava, Beograd, Službeni glasnik i Pravni fakultet Univerziteta Union u Beogradu
16. Zakon o osnovama svojinskopravnih odnosa, *Službeni list SFRJ*, br. 6/80 i 36/90, *Službeni list SRJ*, br. 29/96, 115/05